

Over bommen, Normandië en geschiedenis

Het belang van militair-historische casuïstiek voor militair onderwijs

Prof. dr. Wim Klinkert*

Carl von Clausewitz achtte de studie van militaire geschiedenis onmisbaar voor militairen, op voorwaarde dat het grondig en zonder vooroordelen gebeurt. Hij had een duidelijke voorkeur voor het diepgravend uitzoeken van specifieke casuïstiek. In 1880 liet de infanterie officier Plantenga zijn KMA-lesboek *Strategie en krijgsgeschiedenis* in druk verschijnen, met uitsluitend de illustratieve rol van het historisch voorbeeld, hoe belangrijk Plantenga de studie van militaire geschiedenis ook vond: het didactische nut won het van militaire geschiedenis in academische zin. Kapitein Mantel leverde in 1931 met zijn nieuwe lesboek een interessante toevoeging aan Plantenga's benadering, waarbij Mantel onder meer stelde dat militaire geschiedenis de officier in staat stelt 'de moeilijkheden van de oorlog te leren kennen'. Maar ook bij Mantel was historische contextualisering niet aan de orde, zodat zulk gebruik van geschiedenis niet wetenschappelijk genoemd kan worden. In de huidige tijd staat academische geschiedbeoefening inhoudelijk, methodologisch en wat doelstelling betreft ver af van de traditionele rol van geschiedenis in het militaire bedrijf en plaatst militair historische casuïstiek het militaire bedrijf in een bredere maatschappelijke en culturele context.

Op vrijdagavond 7 juli 1944, kort voor zonsondergang, joeg het dreunende geluid van honderden zware Britse bommenwerpers de bevolking de Normandische stad Caen opnieuw angst aan. Opnieuw, want sinds de landing op de Normandische stranden een maand eerder, was de stad al heftig bestookt door bommenwerpers en scheepsgeschut. 6 juni, de dag dat de geallieerde legers de stranden bestormden, had de Britse luchtmacht haar eerste verwoestende bombardement op Caen uitgevoerd. Ruim 800 burgers waren er bij om het leven gekomen en een groot gedeelte van het middeleeuwse centrum was gereduceerd tot een ruïne. Nu, een maand later, schuilde de bevolking in resterende massieve middeleeuwse kerken en kloosters en in nabijgelegen ondergrondse steengroeven. Het Brits-Canadese leger was inmiddels van landings-

strand Sword de noordelijke stadsrand tot op luttele kilometers genaderd. Maar de stad zelf, een belangrijk verkeersknooppunt met een vliegveld, moest in geallieerde handen komen. De volgende beproeving stond op het punt van beginnen. Op 7 juli, in alle vroegte, sloegen projectielen van het Britse scheepsgeschut genadeloos in op Duitse stellingen aan de noordelijke stadsrand, na enkele uren volgden luchtaanvallen op die posities.

Het bleek slechts voorspel voor de troef die de geallieerde bevelhebbers die avond inzetten: 470 zware strategische bommenwerpers, een aantal normaal gebruikt voor de verwoesting van een middelgrote Duitse stad, hadden nu Caen als doel. Hun opdracht vereiste een haast onmogelijke precisie, de noordrand van de stad

Een Canadese Sherman-tank rijdt de zwaar gehavende stad Caen binnen

FOTO ANP

bombarderen, zonder daarbij de eigen troepen te raken. Ironisch genoeg bleef de Duitse verdediging daarmee ook gespaard, die lag te dicht tegen de geallieerde posities aan, maar nog wel ten noorden van het stadscentrum. De 2300 ton bommen troffen daardoor vooral het centrum dat ook een maand voordien al zo geleden had. En juist in dat centrum bevonden zich nauwelijks Duitse troepen, maar wel nog zo'n 15.000 burgers. De verwoesting was opnieuw groot. 350 inwoners vonden de dood. De geallieerde soldaten aan de stadsrand, een macht van zo'n 100.000 man, hadden het indrukwekkende schouwspel met gejuich ontvangen. Hun bevel de grondaanval te openen kwam pas de volgende dag, 8 juli. Die aanval begon 's ochtends vroeg met een verpletterende artilleriebarrage op de Duitse verdedigers, waarop 900 toestellen van de

Britse en Amerikaanse tactische luchtmacht verschenen om de beschieting extra kracht bij te zetten. Stad en omgeving kregen zo nog eens 800 ton bommen te verwerken. Daarop verlieten de Britten hun stellingen en gingen ze tot de aanval over. De Duitse verdediging bleek ondanks het geweld dat over hen heen was gekomen nog tot effectieve weerstand in staat. Het kostte een volle dag taai vechten totdat de eerste bevrijders de rand van het centrum van Caen bereikten. Daar was de vijand al weg. Die had inmiddels een nieuwe verdedigingslijn ingericht achter de rivier de Orne, zuidoostelijk van het centrum. Het waren nu vooral de grote

* De auteur sprak deze rede op 23 januari 2025 uit bij zijn afscheid als hoogleraar militaire geschiedenis aan de Nederlandse Defensie Academie en de Universiteit van Amsterdam.

This map will NOT be
carried in operational aircraft.

DEFENCE LEGEND-SEE BACK

Blue.....Confirmed

Purple...NOT Confirmed

BRIDGES

- L.... Overall length of bridge in feet.
W.... Width of stream at water level in feet
R.... Width of road, excl. sidewalks and
verges, in feet.
CL.... Load classification of bridge.

BRIDGE INFORMATION

BRIDGE	L	W	R	CL
1ss br	250	115	14	
2ss br	310	120	24	
3ss br	270	170	14	
4	150	100	14	
5 Lock	200	180	8	
6	90	45	18	
7	70	35		
8 ss br	135	120	16	
9	130	120	12	Fr Br
10	150	120	25	
11	150	120	20	5G
12	150	140	5	Fr Br
13	160	135	30	
14 ss br	50	25		
15	32	16	12	
16 ss br	65	26		
17	40	20	10	
18 ss br	175	145	30	
19	150	130	10	Fr Br
20	210	100	20	
21	175	140	16	4G
22 ss br		410		

ROADS

- B1, B2 Bank one side, both sides, of road.
D1, D2 Ditch one side both sides of road.
H1, H2 Hedge
R.... Width of road, excl. sidewalks and
verges, in feet.
Note: Roads and tracks over 6 feet are
shown in heavy black. Only main
roads in towns are shown black.

GROUND

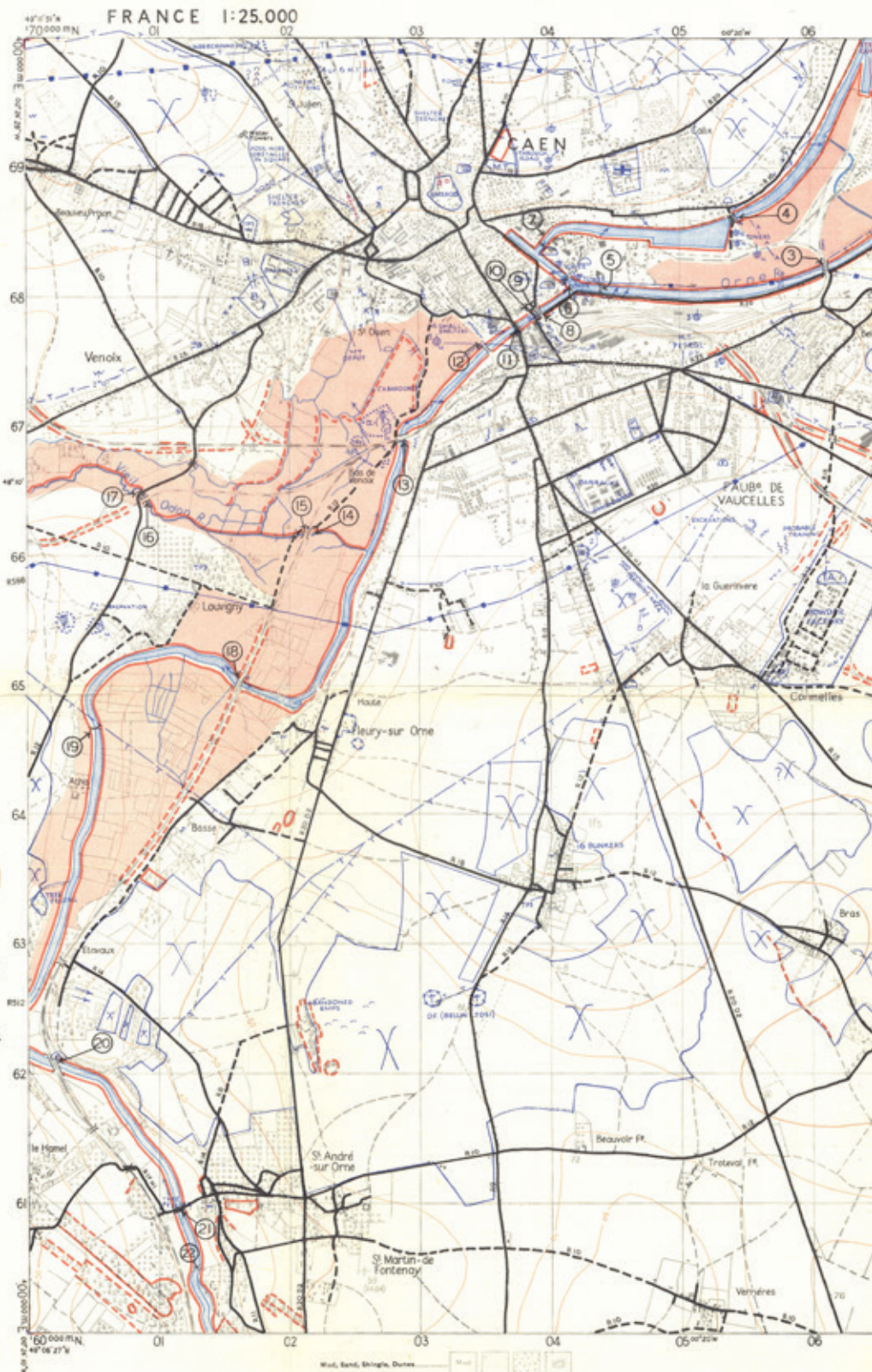
Ground probably soft

OBSTACLES

- Natural Tank Obstacle inland.....
Vehicle

STREAMS

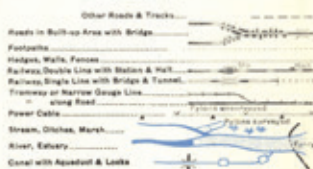
W.... Width of stream at water level in feet

Britse kaart van 1 mei 1944 met de
Duitse verdedigingswerken in en rond
Caen. Operatie Charnwood leidde tot
de essentiële geallieerde uitbraak uit het
bruggenhoofd bij de stad

AUTHORITIES

Defence Information. TIS (in conjunction
with Formations concerned.)
Engineer Information. Formations concerned.

Yards 1000 800 0
Metres 1000 800 0

THE GRID on this sheet is LAMBERT
Projection — Lambert (modified) Conic
Spheroid — Clarke 1880
Origin — 55 Degrees N. Meridian of
False Co-ords. of Origin — 600,000m. E.
Scale Factor — 8151-6 / 8152-6
Difference in Long. Paris — Greenwich

G.S.G.S. 4347

DEFENCES

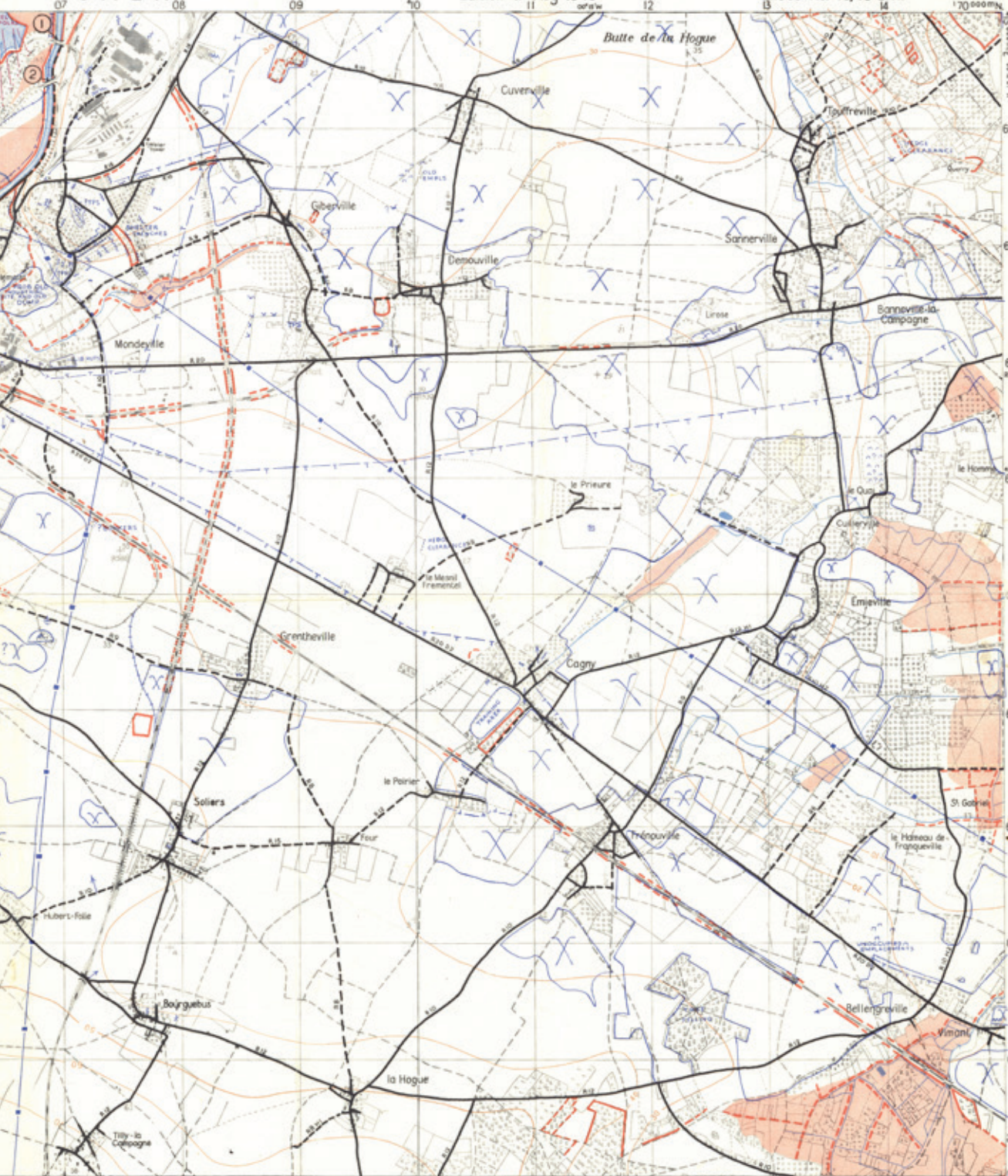
Information as at May 44

TOP SECRET until issued
for briefing ground troops;
thereafter SECRET

CAEN

Edition of Aug 1943

Sheet No. 40/16 S.W.

Scale 1:25,000 or 2.53 inches to 1 Mile

ZONE I (RED)

Orthomorphic

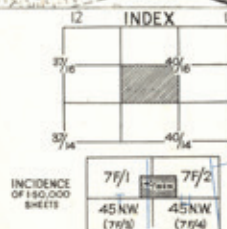
Paris

200,000 N. N.

2° 30' 13-95"

NOTES

- Contours are at 10m. V.L. They are interpolated from spot heights and hachures on the French 1:80,000 and amplified from Air Photo Examination. They should be accepted with caution.
- Principal Points of photographs used in compilation are shown thus +
- Trig. Lists of this area are on a 1:50,000 sheet basis—see incidence

Convergence is given for centres of W. & E. sheet lines
C-07° 04' W. C-07° 55' W.
Magnetic declination for centre of sheet from True North 0° 45' W. from Grid North 0° 43' W. Jun 1943
Annual change about 10' E.

Compiled from Air Photographs on a control provided by existing French Triangulation

hoeveelheden puin die de Britse opmars vertraagden. Pas op 9 juli konden de geallieerden de stad, of wat er van over was, tot aan de rivier de Orne, ‘bevrijd’ verklaren.

In deze dramatische episode uit de gevechten in Normandië, was vooral het bombardement van de avond van 7 juli bijzonder: nog niet eerder waren zware, strategische bommenwerpers ingezet om directe steun te verlenen aan een grondaanval, bovendien gericht op een stad waarvan de bevolking niet geëvacueerd was. Een stad die bevrijd moest worden en niet – zoals de vijandelijke Duitse steden – verwoest. Een stad die bovendien slechts vijftien kilometer van de landingsstranden lag en eigenlijk al op 6 juni, met een snelle opmars, bereikt had moeten worden. Al was het maar omdat de geallieerde luchtmacht haar oog op het vliegveld van Caen had laten vallen. Maar de vijftien kilometers naar Caen moesten vanaf 6 juni zwaar bevochten worden. De Duitse tegenstand bleek sterker dan gedacht. En dat had steeds grotere spanningen binnen de geallieerde legerleiding opgeleverd. Verwijten tussen land- en luchtmacht, tussen Britse en Amerikaanse commandanten staken de kop op. Het schrikbeeld van een patstelling, zelfs van een uitzichtloze loopgravenstrijd, doemde op. En die frustratie had de voedingsbodem gelegd voor het bombardement van 7 juli. Het succes van de landingen mocht immers niet ongedaan gemaakt worden, er moest een uitbraak komen, een snelle opmars Frankrijk in.

Caen als militair-operationeel probleem

Al medio juni had de vraag hoe Caen alsnog in te nemen bij de geallieerde legerleiding op tafel gelegen. De Britse generaal Montgomery,

commandant van alle grondtroepen, stelde toen de inzet van de enige nog beschikbare *airborne*-divisie voor, maar daaraan wilde de luchtmacht niet meewerken. Ook de suggestie zware bommenwerpers in te zetten was aan de orde gekomen, maar de commandant van de Amerikaanse luchtmacht, generaal Arnold, ontraadde het krachtig. Het debacle in Italië van drie maanden eerder, toen Amerikaanse strategische bommenwerpers het stadje Cassino zodanig hadden verwoest dat de puinhopen de geallieerde opmars alleen maar vertraagden, lag nog vers in zijn geheugen. De Britse Air Marshal Leigh-Mallory, commandant van de tactische luchtmacht in Normandië, zag er desondanks wel wat in en liet er, achter de schermen, nader onderzoek naar doen door het Allied Expeditionary Air Force Bombing Committee, een belangrijk adviesorgaan voor de Britse inzet van luchtbombardementen.¹ En toen grepen de weergoden in. Weken van storm en regen maakten luchtinzet onmogelijk, terwijl de druk op Montgomery nu eindelijk werk te maken van de inname van Caen bleef groeien.

Zelfs Supreme Commander Eisenhower begon zijn geduld te verliezen. Een miljoen geallieerden zaten inmiddels ‘opgesloten’ in een te klein bruggenhoofd. Montgomery gaf op 4 juli de 3e Canadese infanteriedivisie opdracht het vliegveld van Caen in te nemen, waarmee tevens een verdere opmars aan de westelijke zijde van de stad mogelijk zou worden. Die aanval bracht geen soelaas.² Nu pakte Eisenhower door. Voor hem was een uitbraak uit het bruggenhoofd van essentieel belang. Alles moest daarvoor wijken, op zulke momenten telde alleen het militaire resultaat. Tijdens de voorbereiding voor D-Day had Eisenhower al duidelijk gemaakt dat massale luchtinzet noodzakelijk was om de landing op de stranden te doen slagen, ook als dat burgerslachtoffers eiste. En nog op 25 juni had hij Montgomery de aanmoediging gestuurd ‘please do not hesitate to make the maximum demands for any air assistance that can possibly be useful to you. (...) We must blast the enemy with everything we have’, een aansporing die hij op 7 juli herhaalde, met de optie ‘to resort to aera bombing to soften up the defence’. Maar deze mededeling bereikte Montgomery pas

1 De belangrijkste leden waren de Australische Air Commodore Edgar James Kingston McCloughry (1896-1972), Air Vice Marshal Robert Dickinson Oxland (1889-1959) van Bomber Command (RAF) en Solly Zuckerman als wetenschappelijk adviseur.

2 David Wilson, ‘The Canadian Role in Operation ‘Charnwood’’, 8 July 1944. A Case Study in Tank/Infantry Doctrine and Practice’, *Canadian Military History* 8, 3 (1999) 7-21 en David Patterson, ‘Outside the Box. A New Perspective on Operation Windsor – The Rationale Behind the Attack on Carpiquet, 4 July 1944’, *Canadian Military History* 17, 2 (2008) 66-74.

nadat de beslissing al was genomen. Achter de schermen immers had Eisenhower de betrokken commandanten al op één lijn weten te krijgen en op 7 juli verscheen hij – en dat was de eerste en enige keer dat dat gebeurde – op de dagelijkse ochtendbriefing in Engeland van alle bij Normandië betrokken luchtmachtcommandanten. Hoewel daar geen verslagen van zijn, was het resultaat dat het Britse *Bomber Command* om 09.00 uur de opdracht kreeg nog diezelfde dag deze riskante, en voor de strategische luchtmacht ongebruikelijke, missie te plannen en uit te voeren. 's Avonds vielen de bommen op Caen. De dag nadien zetten de Britse en Canadese divisies de grondaanval in. Operatie Charnwood was losgebarsten.

De geallieerde legerleiders begroetten de inname van het centrum van Caen op 9 juli met enthousiasme. Felicitaties gingen over en weer. De positie van Montgomery leek versterkt. Air Marshal Arthur Harris, commandant van het Britse Bomber Command, zou enige jaren later in zijn memoires met trots over deze inzet van zijn vliegers schrijven, alleen over de landmacht was hij kritisch, die was pas zes uur na het bombardement in actie gekomen, veel te laat achtte Harris.³ Volgens de Britse *official history* ontving de bevolking haar bevrijders 'with flowers, cheers and good wishes'.⁴ En Leigh-Mallory concludeerde in zijn evaluatie van de luchtinzet in Normandië: 'The bombing had therefore succeeded in its object and had opened a way for a breakthrough by the ground forces'.⁵ Montgomery wees in 1946 in zijn oorlogsherinneringen vooral op het positieve effect op het Britse moreel en op de schade toegebracht aan de Duitse verdediging en prees de accuratesse van de luchtmacht.⁶ Eisenhower maakte in zijn memoires aan deze episode echter geen woord vuil. Maar stevige kritiek was er ook, en meteen al.⁷

De eerste kwam uit de koker van de luchtmacht zelf, namelijk van vooraanstaande leden van het Air Force Bombing Committee die, op verzoek van Leigh-Mallory, bij de planning van deze operatie betrokken waren geweest. Over de uitvoering was hun oordeel vernietigend. Er was geen enkel Duits slachtoffer gevallen; er waren geen Duitse voorbereidingen geweest het centrum van Caen te verdedigen, en daarmee

ontbrak elke rechtvaardiging de stad zelf te bombarderen. Sterker nog, door de aanval was het wegennet onbegaanbaar gemaakt, werd eigen optreden bemoeilijkt en waren nodeloos veel burgerslachtoffers te betreuren. Het rapport weet deze mislukking aan verkeerde voorbereiding, een gevolg van onervarenheid met de inzet van deze zware middelen in de nabijheid van grondtroepen. Air Marshal Tedder, Eisenhower's plaatsvervanger, weigerde, zelfs binnenskamers, deze bevindingen nader te bediscussiëren.

Van een heel andere aard was de eenzame criticus William Douglas Home (1912-1992).⁸ Deze Britse politiek actieve officier had met afschuw naar de effecten van de bombardementen gekeken. Toen hij twee maanden later betrokken was bij de aanval op Le Havre en bemerkte dat de Britse legerleiding een Duits aanbod eerst de burgerbevolking de stad te laten verlaten afwees omdat de aanval prioriteit had, weigerde hij verdere bevelen op te volgen. Douglas Home was de enige Britse militair die op basis van morele gronden een dienstbevel weigerde. Het vonnis luidde een jaar gevangenisstraf met dwangarbeid.

Niet alleen deze interne en externe kritiek, maar ook de aard van de militaire besluitvorming rondom Caen in juli 1944 laat zien dat we met bijzondere gebeurtenissen te maken hebben. De gevechten verliepen niet naar wens en de geallieerde legerleiding koos voor onorthodoxe en risicovolle inzet van zware middelen. Dit

3 Arthur Harris, *Bomber Offensive* (New York, Macmillan, 1947) 213.

4 L.F. Ellis, *Victory in the West* (Londen, HMSO, 1962) 316. De Canadese *official history* is iets genuanceerder, zie: C.P. Stacey *The Victory Campaign* (Ottawa, Cloutier, 1960) 158.

5 M. Leigh-Mallory, *Air Operations by the Allied Expeditionary Air Force in N.W. Europe from November 15, 1943 to September 30th, 1944*, The Air Ministry, januari 1947.

6 Bernard Montgomery, *From Normandy to the Baltics* (Londen, Hutchinson, 1946) 73.

7 A. Chandler (red.), *The papers of Dwight David Eisenhower: the war years*, vol. 3 (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1970) 1842-1843 en 1949. John Terraine, *The Right of the Line* (Londen, Sceptre, 1988) 650-651; Richard Davis, *Carl A. Spaatz and the Air War in Europe* (Washington, Center for Air Force History, 1993) 457-459; Ian Gooderson, *Air Power at the Battlefront. Allied Close Air Support in Europe, 1943-45* (Abingdon, Frank Cass, 1998) 132-138 en 143-148; Carlo D'Este, *Decision in Normandy* (Londen, Penguin Books, 2000) 308-309; Ken Ford, *Caen 1944. Montgomery's break-out attempt* (Oxford, Osprey, 2004) en James Holland, *Normandy '44. D-Day and the battle for France* (Londen, Osprey, 2019) 364.

8 Hij diende in het 141 Regiment Royal Armoured Corps. Zijn broer, Alec Douglas-Home, was 1963-1964 premier van Groot-Brittannië.

toont waartoe de onvoorspelbaarheid van het strijdverloop, eigen aan ieder conflict, kan leiden. Is het daarmee ook een historisch voorbeeld met hedendaagse relevantie? En zo ja, in welke zin dan? Om die vraag te kunnen beantwoorden, dienen we eerst onder de loep te nemen wat 'een historisch voorbeeld' eigenlijk is.

Het historisch voorbeeld: kracht en zwakte

Het militair historisch voorbeeld kent een lange traditie in het militair onderwijs, maar ook in de vorming van officieren in bredere zin. Het militaire voorbeeld, of het nu van individueel handelen of van de planning of het verloop van veldslagen of oorlog is, is een krachtig didactisch instrument. Het vormt een brug tussen theorie en militair handelen in de praktijk, en zo een wezenlijk onderdeel van de professionele militaire vorming. Maar er kleven ook gevaren aan, en die zag Clausewitz twee eeuwen geleden ook al. De vermaarde Pruisische militaire denker Carl von Clausewitz besteedt in *Vom Kriege* een heel hoofdstuk aan *Beispiele*. Hij noemt hierin ten eerste het militaire voorbeeld zowel als illustratie om abstracte militaire begrippen duidelijk te maken en om de mogelijke praktische toepassing van die begrippen in een oorlog aan te geven. Daarnaast onderscheidt Clausewitz voorbeelden die een min of meer wetenschappelijk gefundeerd historisch bewijs, ofwel voor een bepaalde redenering ofwel voor vermeende tijdloze militaire waarheden moeten aantonen. Zo'n bewijs geeft militaire theorie uit voorschriften en doctrines dan de haast onaantastbare status van 'de waarheid'.

Hierbij kan uit het omvangrijke repertoire van militaire geschiedenis geput worden. Maar waakzaamheid is hier geboden. Historische juistheid is dan secondair aan de didactische kracht van de casus. Clausewitz kritiseert zulk gebruik van militaire geschiedenis in niet mis te

verstane bewoordingen, omdat het zijns inziens daarbij minder gaat om die historische waarheid, maar veeleer om het onderbouwen van wat op dat moment door een auteur of door militaire organisaties als de meest wenselijke opvatting wordt gezien. En dat heeft, stelt hij terecht, natuurlijk niets met geschiedbeoefening te maken. En onze Pruisische leermeester gaat nog verder. Hij stelt dat als je toch met voorbeelden wilt werken, je diep tot in de haarvaten van de gebeurtenissen en de motieven van commandanten en politici moet doordringen, een haast onmogelijke opgave en een zo bewerkelijke dat die zelden wordt ondernomen. Ook de uitweg vele gevallen naast elkaar te leggen en daarop een hard bewijs te baseren, acht hij wetenschappelijk drijfzand. Oorlog is nu eenmaal zo'n ongrijpbaar, onvoorspelbaar fenomeen dat het zich op deze wijze niet handzaam laat verpakken en verklaren, laat staan voorspellen.

Voor Clausewitz zijn dit echter geen redenen de militaire geschiedenis links te laten liggen, integendeel, hij acht de studie daarvan onmisbaar voor militairen, op de voorwaarde dat het grondig en zonder vooroordelen gebeurt. En dan toont hij een duidelijke voorkeur voor het diepgravend uitzoeken van specifieke casuïstiek. Al rond 1811 schreef hij: 'Gedetailleerde kennis van enkele individuele veldslagen is nuttiger dan algemene kennis van veel campagnes. Het is daarom nuttiger om meer individuele verslagen en dagboeken te lezen, dan echte geschiedenisboeken'.⁹ Hij wijst dus op het gebruik van primaire bronnen, dan kom je bij de werkelijkheid van de oorlog, dan zie je de werking van frictie en vanuit de empirie kun je de theoretische concepten beoordelen. Niet andersom. Voor militairen is dat wezenlijk van belang, beklemtoonde Clausewitz, omdat gebrek aan oorlogservaring op geen enkele andere manier gecompenseerd kan worden. Desondanks is het meer de illustratieve rol van het historisch voorbeeld die vanaf de 19e eeuw in lesboeken voor officieren dominant werd.

Het militair historisch voorbeeld: 19e eeuwse praktijk

Toen de infanterieofficier Plantenga zijn KMA-lesboek *Strategie en krijgsgeschiedenis* in 1880 in druk liet verschijnen, zagen we uitsluitend

9 Die wichtigsten Grundsätze des Kriegführens, zur Ergänzung meines Unterrichts bei Sr. Königlichen Hoheit dem Kronprinzen (circa 1811), postuum gepubliceerd in *Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung des Generals Carl von Clausewitz* Vol. 3 (Berlijn, Ferdinand Dümmler, 1834) 203-262.

Eerstejaarscadetten aan de Koninklijke Militaire Academie in 1880. Infanterieofficier Plantenga gaf dat jaar zijn lesboek Strategie en krijgsgeschiedenis uit, met uitsluitend de illustratieve rol van het historisch voorbeeld

die illustratieve rol van het historisch voorbeeld, hoe belangrijk Plantenga de studie van militaire geschiedenis ook vond. Het didactische nut won het dus van militaire geschiedenis in academische zin. Daarbij ging het lesboek er van uit dat oorlogvoering op onveranderlijke beginselen en wetten rustte die de basis van de krijgswetenschap vormden. Iedere officier moest ze kennen, herkennen en toepassen. Historische voorbeelden vormden daarvoor een nuttige illustratie. De laatste, enigszins herziene druk, voegde daar nog wel aan toe dat de officier, om beginselen van oorlogvoering in steeds wisselende omstandigheden te kunnen toepassen, zowel door grondige studie krijgshistorische kennis moest verwerven als praktijkervaring moest opbouwen. Hoe die kennis onderwezen moest worden bleef echter onuitgewerkt.

Plantenga's boek was bijna een halve eeuw de basis voor het krijgskundig KMA-onderwijs. Toen kapitein Mantel in 1931 met een nieuw lesboek kwam, zagen we een interessante toevoeging aan Plantenga's benadering. Mantel stelde dat militaire geschiedenis de officier in staat stelt 'de moeilijkheden van de oorlog te

leren kennen', 'in het wezen van de oorlog door te dringen' en dat zij 'het oordeel schoolt en de wil sterkt' en ten slotte 'doet zien de overheersende betekenis van de persoonlijkheid in de oorlog'. Hier introduceerde Mantel nadrukkelijk het psychologische element, menselijk gedrag, waaraan na de Eerste Wereldoorlog steeds meer belang werd gehecht, ook in de gevechtsvoorschriften. Mantel waarschuwde daarbij nadrukkelijk tegen slaafse navolging van het verleden, maar raadde gebruik van historische kennis met kracht aan om adequater in onvoorspelbare situaties te kunnen handelen. Het waren loffelijke ideeën, wellicht geïnspireerd door Clausewitz, maar of de onderwijspraktijk er wezenlijk door veranderde is moeilijk te zeggen. Ook historische contextualisering was bij Mantel niet aan de orde.¹⁰ Wetenschappelijk kunnen we zulk gebruik van geschiedenis dus niet noemen. Maar het militair-historisch voorbeeld moeten we zeker niet afschrijven. Het moet juist op een hoger plan gebracht worden. Liever spreek ik

10 M.H.J. Plantenga, *Strategie en krijgsgeschiedenis* (Breda, KMA, 1880) 1-2; L.F.Th. Vogel en J.M.J.H. Lambooy, *Strategie en krijgsgeschiedenis* (Breda, KMA, 1910) 1-2 en P.G. Mantel, *Inleiding tot de leer der oorlogvoering* (Breda, KMA, 1931) 35-36.

80 jaar na het bombardement discussiëren KMA-cadetten en docenten bij de Abbaye aux Hommes in Caen

FOTO AUTEUR

dan van casuïstiek, waarin het gaat om op basis van wetenschappelijk-kritische studie inzicht te krijgen in menselijk handelen, in motivaties en intenties. En dat is een kern van het historisch metier. Waarheidsvinding moet hierbij het uitgangspunt zijn. Alleen dan kan een discussie zinvol en betekenisvol gevoerd worden.

Van voorbeeld naar casuïstiek

Wat een meer wetenschappelijke invulling voor de militaire organisatie – en officiersvorming in het bijzonder – kan betekenen wil ik aan de hand van drie thema's verduidelijken. Het eerste en voor mij meest vertrouwde thema is dat van de bachelor Krijgswetenschappen op de Faculteit Militaire Wetenschappen. Daarop richt ik mij vooral. Maar daar mag het niet stoppen. Zeker gezien de huidige discussie over Professionele Militaire Educatie (PME) moeten we ook verder kijken, naar opleidingen door de militaire loopbaan heen. En ten derde verdient de rol van geschiedenis als inspirator en aanjager van

kritische reflectie voor complexe problematieken in het defensiebeleid aandacht.

Eerste thema: Historische casuïstiek in bachelor onderwijs aan de NLDA

Sinds de oprichting van de Faculteit Militaire Wetenschappen in 2005 bezit de Nederlandse Defensie Academie een sectie militair historici, onder leiding van een hoogleraar, met de opdracht op academisch niveau vorm te geven aan dit vakgebied. In tegenstelling tot civiel-academische onderwijsinstellingen heeft deze sectie niet de taak historici op te leiden, maar een bijdrage te leveren aan de brede academische vorming van officieren. De behoeften van die specifieke beroepspraktijk wegen dus zwaar. Historische voorbeelden, verbonden aan de idee van het leren uit de geschiedenis, van zoeken naar historische parallellen en tijdloze 'waarheden' zoals we zagen, voldoen dan niet meer. Academische geschiedbeoefening staat inhoudelijk, methodologisch en wat doelstelling betreft ver af van deze traditionele rol van geschiedenis in het militaire bedrijf. Mijns

inziens kan juist militair historische casuïstiek tussen beide een brug slaan, omdat ze de complexe en onvoorspelbare realiteit van militaire beroepspraktijk centraal stelt – en dat is het voorland voor de aspirantofficier – maar ook omdat militair historische casuïstiek het militaire bedrijf in een bredere maatschappelijke, culturele context plaatst. Beide aspecten, die leiden tot wetenschappelijk onderbouwde kennis over de inzet van militaire middelen en tot intellectueel beter uitgeruste officieren, zal ik toelichten.

Casuïstiek en de beroepspraktijk

In 2024, bijna op de dag af 80 jaar na het bombardement, discussieerde een groep cadetten en docenten in de schaduw van de Abbaye aux Hommes over de casus Caen 1944. Het was onderdeel van het vak Militair Historische Analyse voor de tweedejaars van de bachelor Krijgswetenschappen. De plaats was gekozen omdat deze duizend jaar oude abdij in het hart van de stad als een wonder de bombardementen overleefde en in 1944 als schuilplaats voor vele burgers fungeerde. Natuurlijk keken we naar het geallieerde luchtoptreden van 1944 in relatie tot de uitbraak uit het Normandische bruggenhoofd, maar als het daarbij was gebleven had het weinig met wetenschappelijke militaire geschiedbeoefening te maken gehad. Dan was het een historisch voorbeeld in de oude, 19e eeuwse zin geweest. De lat moet hoger liggen: militair historici willen bouwstenen aanreiken die inzicht geven in de complexiteit van oorlog en visies daarop en die relevant zijn voor de officier van nu. De besluiten rondom de aanvallen op Caen, met het inzetten van de zwaarste wapensystemen met mogelijke grote gevolgen van dien, lijken genomen te zijn op het niveau van de militair-operationele commandanten. Daar werd de afweging gemaakt, gebaseerd op het dominante militaire belang van een snelle overwinning. Waar was de politieke controle? Waar waren de juridische en ethische afweging? Hoe ver kan 'militaire noodzakelijkheid' commandanten vrijheid geven over inzet van middelen? Het lot van de burgerbevolking speelde in 1944 absoluut geen rol. Reflectie hierover lijkt noch in de militaire organisaties, noch met het

schrijven van de *official histories* of *memoires* te hebben plaatsgevonden. Militair-tactische overwegingen domineerden. Heiligt het doel altijd de middelen? Waren er dan geen regels of normen over bombardementen op steden? Welke visie op geweld hanteerden besluitmakers? Waren betrouwbare inschattingen over de effecten van bombardementen bekend? Die historische context analyseren maakt Caen betekenisvol omdat het thema's ter discussie stelt die zeer relevant zijn in huidige conflicten. Tot die context behoorde bijvoorbeeld het toenmalige wetenschappelijk onderzoek, dat wel degelijk de effectiviteit van bombardementen leek te bevestigen. Immers, al sinds de Duitse luchtaanvallen op Groot-Brittannië van 1940 en 1941 en de strijd in de laars van Italië van 1943 werkten, vooral in het Britse leger, civiele academici¹¹ aan het vraagstuk hoe bombardementen zo effectief – lees vernietigend – mogelijk gemaakt konden worden. *Operations research* leverde, samen met technologische innovatie, belangrijke uitkomsten op om de bombardementen op Duitse steden zowel steeds doeltreffender te maken als om de invasie van D-Day met zekerheid te laten slagen, en om de aanvoer van Duitse troepen en materieel naar Normandië te vertragen. Het bombardement van Caen was hierin een schakel. Bovendien waren politici, militairen en burgers in de vooroorlogse jaren al vertrouwd geraakt met de idee dat in een komende oorlog groot-schalige bombardementen op steden, en dus ook op burgers, zouden plaatsvinden. Ook in film en literatuur was dit een vaak terugkerend thema geweest. Dit zou als de cultureel-maatschappelijke omgeving gezien kunnen worden. De meeste landen, ook Nederland, kenden vanaf de jaren '30 een vorm van bescherming van de burgerbevolking tegen luchtaanvallen, met schuilkelders, ruime verspreiding van informatiepamfletten, gasmaskers en zelfs tentoonstellingen over en oefening in luchtbescherming. De juridische context ten slotte, of zulke verwoestende inzet wel acceptabel was, was

11 Veruit het belangrijkste waren Solly Zuckerman (1904-1993), Frederick Lindemann (1886-1957), die beiden voor hun bijdrage in de adelstand zijn verheven, en John Bernal (1901-1971). Taylor Downing, *Churchill's War Lab* (Londen, Overlook Press, 2010).

toentertijd zeker onderwerp van debat. In 1922-1923 was het Haagse Vredespaleis toneel geweest van een prestigieuze internationale bijeenkomst van juristen en militairen, om het humanitair oorlogsrecht aan de nieuwe en zich razendsnel ontwikkelende technische mogelijkheden aan te passen. Er moest een stap op weg naar nieuw internationaal humanitair oorlogsrecht gezet worden. Zo werd voor het eerst geopperd om 'burgers', om hun bescherming te versterken, als aparte categorie binnen de 'non-combattanten' te onderscheiden en mochten steden die ver van de frontlijn lagen niet vanuit de lucht aangevallen worden. Was een stad toch oorlogsdoel, dan moesten bombardementen strikt tot militaire doelen beperkt blijven. Burgerslachtoffers en verwoesting van cultureel erfgoed dienden tot het uiterste voorkomen worden. Het begrip proportionaliteit speelde hierin een belangrijke rol. Een terreurbombardement, ten slotte, bij uitstek gericht tegen de bevolking, werd in het voorstel expliciet verboden. Maar hoe lovenswaardig dit juridische initiatief grenzen te stellen aan effecten van het luchtwapen ook was, de uitkomst overtuigde de meeste regeringen niet. Zij wilden niet bij voorbaat allerlei opties opgeven en critici vanuit de luchtvaartwereld meenden dat de regels uitgingen van een precisie bij bombarderen die onmogelijk was te verwezenlijken. Vliegers konden bovendien niet altijd inschatten of het doel dat ze aanvielen echt militair was en verdedigers konden potentiële militaire aanvalsdoelen bewust nabij burgers plaatsen. In militaire ogen stonden de voorstellen te ver van de realiteit van de oorlog. Tot nieuwe inter-

nationaal humanitaire wetgeving kwam het niet, maar de voorstellen verdwenen ook niet in de spreekwoordelijke bureaula. De hoop dat ze zich stap voor stap tot gewoonterecht zouden ontwikkelen hield ze in leven. De Britse regering bijvoorbeeld meldde op verschillende momenten dat het de uitgangspunten van de Haagse voorstellen steunde. Nog in 1938 verklaarde minister-president Chamberlain dat alles in het werk gesteld moest worden om bij inzet van bommenwerpers burgers te sparen. De RAF kreeg opdracht dit in haar planning mee te nemen. Ook de Volkenbond, tandeloos als ze inmiddels was, bevestigde dat jaar ditzelfde uitgangspunt. En toen op 1 september 1939 de wereldoorlog uitbrak deed de Amerikaanse president Roosevelt een oproep aan de strijdende partijen op alle mogelijke manieren burgers te ontzien. Na een dappere poging in het begin van de oorlog inderdaad nevenschade te beperken, hoe moeilijk dat technisch ook was, zette de RAF na de ervaring van de Duitse aanvallen op Britse steden vanaf 1942 echter vol in op *area bombing* van Duitse steden. De ongemakkelijke discussie over hoe dergelijk optreden zich verhoudt tot de geallieerde strijd als een *good war*, was geboren.¹² De casus Caen kan, maar alleen geplaatst in haar historische context, een opening bieden relevante vraagstukken van besluitvorming, inzet, rechtvaardiging en begrenzing van grootschalig geweld te bediscussiëren. Maar ze biedt meer. Ze kan ook laten zien hoe maatschappelijke opvattingen over militaire inzet veranderen; dat is het tweede aspect dat militair-historische casuïstiek te bieden heeft. In het geval van Caen gaat het dan om een nieuwe, bredere en meer kritische kijk op het Geallieerde optreden van 1944.

Historiografische ontwikkelingen, maatschappelijke discussie

Toen de Britse historicus en Normandiëveteraan Alexander McKee in 1964 met zijn boek *Caen. Anvil of Victory* kwam karakteriseerde hij het Britse optreden als 'mass murder' waarvoor de Britten zich dienden te schamen. Dat leidde toen niet tot veel reactie.¹³ Pas in 1983 kwam de eerste, historisch goed onderbouwde analyse van de bombardementen op Caen naar buiten. De terecht veel geprezen Amerikaanse militair

12 Heinz Marcus Hanke, 'The 1923 Hague Rules of Air Warfare', *International Review of the Red Cross* 3 (1991) 139-172; Amanda Alexander, 'The Genesis of the Civilian', *Leiden Journal of International Law* 20 (2007) 359-376; Victor Bissonnette, 'A Moving Target. Strategic Bombing and Civilians, 1916-2014', *The Civilianization of War. The Changing Civil-Military Divide, 1914-2014* (Cambridge, Cambridge University Press, 2018) 181-195; John Bennet, 'Reaping the whirlwind. The norm of reciprocity and the law of aerial bombardment during WW II', *Melbourne Journal of International Law* 20 (2019) 1-44 en J.C. van den Boogaard, *Proportionality in international humanitarian law*, Thesis Universiteit van Amsterdam, 2019.

13 Alexander McKee, *Caen. Anvil of Victory* (Londen, Souvenir Press, 1964) 207-208. McKee noemde het strategisch bombardement op Caen 'a great experiment in the technique of war, and (the British) found out they had committed mass murder for nothing'.

historicus Carlo D'Este plaatste in zijn *Decision in Normandy* de gebeurtenissen nauwgezet in het bredere kader van de geallieerde besluitvorming en van het gevechtsverloop. Hij analyseerde vooral hoe het trage verloop van de uitbreiding van het Geallieerde bruggenhoofd leidde tot druk op Montgomery en uiteindelijk tot inzet van de zwaarste middelen.

Zijn oordeel is duidelijk: 'De verwoesting die werd aangericht op de oude en eens zo mooie stad Caen droeg weinig wezenlijks bij aan de verovering ervan. Integendeel, het bombardement belemmerde in sommige gevallen de voortgang van eenheden die de gebombardeerde ruïnes probeerden te doorkruisen. (...) De efficiëntie van het Charnwood bombardement voltooide de taak van vernietiging'.¹⁴ Zijn Britse collega John Terraine sprak in zijn boek over de RAF in datzelfde jaar over het luchtoptreden van juli 1944 als 'a mess', 'it was Cassino all over again'.¹⁵ Deze vooral vanuit militair-historische kant geuite kritiek, die samenviel met de veertigste verjaardag van D-Day, was slechts het begin.

In 1994, bij de 50-jarige herdenking, kwam de universiteit van Caen met een uitvoerige studie vanuit een nieuw, Frans perspectief: *Villes normandes sous les bombes, juin 1944*. Het lijden van de Normandische bevolking stond hierin centraal. Voor het eerst kreeg ook de inwoner van Normandië een stem in het debat, een stem die aan kracht zou winnen en die wees op de keerzijde of de prijs van de bevrijding. Maar in de nieuwe eeuw begonnen panelen pas goed te schuiven.

In 2009 publiceerde de Britse historicus Anthony Beevor zijn bestseller *D-Day*. Zijn militaire oordeel, ten tijde van de 65-jarige herdenking, week eigenlijk niet af van dat van D'Este, maar in de media ging Beevor wel verder. In een opmerkelijk interview in *The BBC History Magazine* verklaarde hij: 'The British bombing of Caen beginning on D-Day in particular was stupid, counter-productive and above all very close to a war crime'. Caen was in zijn ogen een product van de ijdelheid van Montgomery en een voorbeeld van veel te weinig oog hebben voor het lijden van de burgerbevolking en daarmee het op het spel zetten van de Europees-

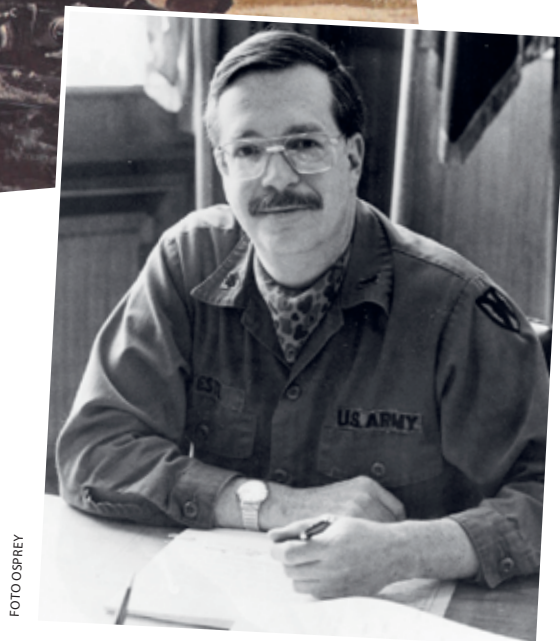
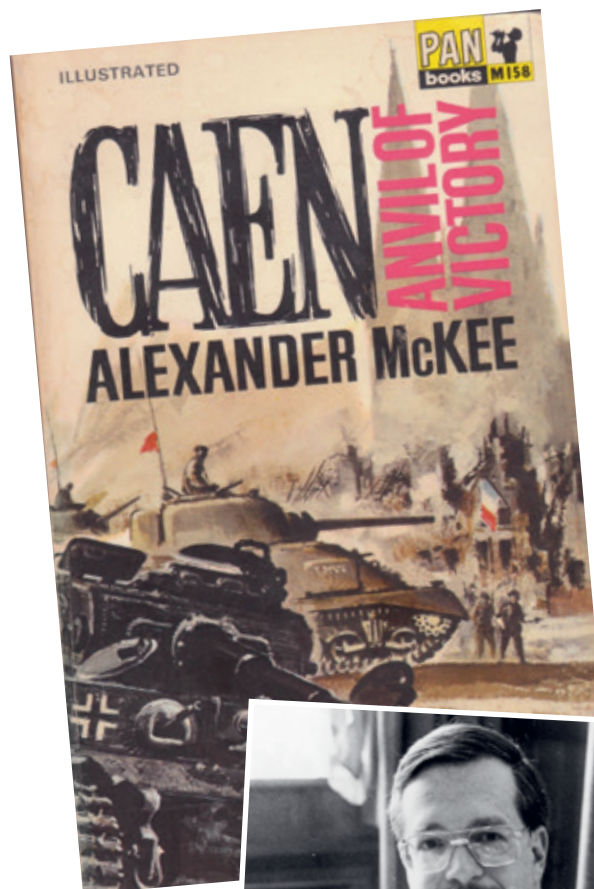

FOTO OSPREY

Anvil of Victory van historicus en Normandiëveteraan Alexander McKee leidde in 1964 niet tot veel reactie. Pas in 1983 kwam Carlo D'Este met een historisch goed onderbouwde analyse van de bombardementen op Caen

14 D'Este, *Decision in Normandy*, 315.

15 Terraine, *The Right of the Line*, 651.

Amerikaanse betrekkingen. De Britse pers pakte dit gretig op en Beevor kreeg een golf van kritiek over zich heen.¹⁶ Was het wellicht een publiciteitsstunt? Juist ten tijde van de herdenkingen speculeren over een oorlogsmisdaad was natuurlijk provocatief, maar het toonde ook dat de tijden veranderden.

Twee jaar voordien was aan de universiteit van Exeter een omvangrijk internationaal onderzoeksproject van start gegaan: *Bombing, States and Peoples in Western Europe, 1940-1945* onder leiding van Richard Overy, een zeer gerespecteerd expert van de Tweede Wereldoorlog. Het project beoogde nader studie te maken van de interactie tussen politici, burgers, media, wetenschappers en militairen om zo een beter en vooral completer, integraal beeld te krijgen van de motivaties achter en uitvoering en gevolgen van de bombardementen van de Tweede Wereldoorlog. Voor deze historische contextualisering was het inmiddels hoog tijd geworden. Ook het bombarderen van bondgenoten was deel van de analyse. Zo kwam aan het licht dat 21 procent van alle door de geallieerden in Europa afgegoorpen bommen op Frankrijk neerkwamen.¹⁷ Deze *friendly bombs*, toch wel een wat cynische term, kostten 60.000 Franse burgers het leven. De voornaamste reden voor deze bombardementen, grootschalig begonnen in maart 1944, was te voorkomen dat Duitse legereenheden snel de invasiestranden van Normandië konden bereiken. De commandanten van de geallieerde strategische luchtvloten, Spaatz en Harris, hadden hier krachtig tegen geageerd. Strategische bommenwerpers waren ongeschikt voor aanvallen op bruggen, spoorwegemplacements en andere infrastructuur in of zeer nabij steden. Maar Eisenhower, gesteund door Roosevelt, wilde daar niets van weten en dwong de inzet af. Churchill aarzelde. Hij vreesde een anti-

geallieerde stemming in Frankrijk. Zijn meermaals gestelde, beroemde vraag aan Tedder, 'How many Frenchmen did you kill today?', komt hier vandaan. Tot vandaag loopt de discussie of andere middelen, zoals gerichte tactische aanvallen of sabotage door verzetsgroepen, niet effectiever waren geweest, met aanzienlijk minder slachtoffers.¹⁸

De idee van friendly bombs joeg in Frankrijk vooral vanaf de 70e herdenking van D-Day de discussie aan. De titels van publicaties zijn veelzeggend: in 2014 kwam Jean Quillien, historicus van de universiteit van Caen, met zijn overzichtswerk over de strijd in Normandië, en koos als ondertitel '80 dagen in de hel'. Het jaar daarop promoveerde de Franse historicus Jean-Charles Foucrier aan de Sorbonne in Parijs op de omvangrijke geallieerde bombardementen op Frankrijk om de D-day landingen mogelijk te maken. Zijn oordeel was snoeihard, hij noemde het een vernietigingsstrategie, die slechts zeer beperkt had bijgedragen aan het beoogde doel.¹⁹ En het populairwetenschappelijk blad *Historia* ten slotte, ruim verspreid via kiosken, supermarkten en boekwinkels, wijdde in 2019 een themanummer aan 'de bloedzomer 1944'. Dit is niet de terminologie die wij in Nederland gewend zijn, als het om de bevrijding door de geallieerden gaat. Maar vanuit Frans perspectief is ze wel te begrijpen.

Vooral kritiseren Franse historici de bombardementscampagne op maar liefst dertig Normandische steden, uitgevoerd op 6 en 7 juni, dus parallel aan de landingen. In de Hollywood-producties en zelfs in veel van de Anglo-Saksische standaardwerken komen deze aanvallen nauwelijks aan bod. Maar net als van Caen was ook van de stadscentra van bijvoorbeeld St. Lô, Falaise, Vire en Lisieux weinig meer over. 3000 burgers kwamen in die twee dagen om het leven.²⁰ We weten nu dat die bombardementen, zonder waarschuwing vooraf aan de bevolking, een uitvloei waren van de keuze alle mogelijke directe naderingswegen naar de invasiestranden te blokkeren, *road blocks* of *choke points* was de toenmalige benaming. Zowel Eisenhower, Leigh-Mallory als Montgomery waren daar nadrukkelijk voorstander van, maar de strategische luchtmachten van de VS en

16 Zie: *The Guardian* 24 mei 2009, *The Times* 31 mei 2009, *The Independent* 6 juni 2009.

17 Andrew Knapp, *Les Français sous les bombes alliées 1940-1945* (Parijs, éditions Tallandier, 2014) en John Barzman, Corinne Bouillot en Andrew Knapp, *Bombardements 1944. Le Havre, Normandie, France, Europe* (Rouen/Le Havre, Presses Universitaires, 2016).

18 Richard Overy, *The Bombing War* (Londen, Penguin Books, 2014) 572-578.

19 Jean-Charles Foucrier, *La stratégie de la Destruction* (Parijs, Vendémiaire, 2017).

20 Stephen A. Bourque, "Operational Fires. Lisieux and Saint-Lô – The Destruction of Two Norman Towns on D-Day," *Canadian Military History* 19, 2 (2010) 25-40.

Groot-Brittannië konden ook hier nooit enthousiast voor worden. Ook Tedder achtte de prijs te hoog voor het doel dat ze moesten bereiken. Maar voor Eisenhower was het een operationele noodzaak, geen onderwerp van discussie. Operatie Overlord mocht niet mislukken. De Amerikaanse en Britse strategische luchtmachten voerden, ondanks hun gemengde gevoelens, de opdracht vanaf de eerste uren van 6 juni wel uit. Duitse troepenbewegingen zijn er nauwelijks door gehinderd, daarvoor waren er genoeg alternatieve routes. Leigh-Mallory meende achteraf dat de slechte weersomstandigheden de operatie parten hadden gespeeld, evenals de Amerikaanse onervarenheid met nachtaanvallen. Deze road block-aanvallen vormen, onterecht, een vergeten onderdeel van de geallieerde voorbereidingen voor de invasie. Maar ze maken, met al het andere Franse onderzoek, het verhaal completer en daardoor relevanter en veelzeggender, niet alleen door een stem te geven aan mensen en groepen die voordien ongehoord bleven, maar ook door militaire alternatieven voor de geallieerde keuzes te onderzoeken om zo scherper hun militaire besluitvorming te kunnen analyseren en begrijpen.²¹

Nieuwe inzichten, nieuwe bronnen, nieuwe vragen en veranderende opvattingen over de Tweede Wereldoorlog voeden de discussie en zullen dat blijven doen. Het zijn essentiële bijdragen tot historische waarheidsvinding. Ook Duitsland kende rond de laatste eeuwwisseling een historisch en ook maatschappelijk debat over de geallieerde bombardementen. Hier stond het taboe van de Duitse slachtofferrol centraal.²² In zekere zin maken we in Nederland nu ook iets dergelijke mee, maar dan over het koloniaal verleden. Tijden veranderen, inzichten en kennis veranderen mee. Ook dat hoort bij een academische benadering van militair-historische casuïstiek. Discussies over bijvoorbeeld juridische, ethische of morele opvattingen of over verschuivingen in historische appreciatie laten ook zien hoezeer oorlogvoering deel is van de samenleving als geheel, een sociaal verschijnsel, steeds anders, in tijd en plaats. Oorlogvoering vindt niet plaats in een vacuüm, maar betreft vele, zo niet alle geledingen van de maatschappij, of het nu weerloze burgers of civiele

FOTO BEELDBANK WO2

Duitse propagandafoto van de verwoestingen na luchtaanvallen op Lisieux. Franse historici kritiseerden de parallele bombardementen later hevig

wetenschappers zijn. De veelomvattende dynamiek die oorlog met zich meebrengt was er in het verleden, is er nu en zal er altijd zijn. Daarom ontrafelen we in het vak Militair Historische Analyse methodologische kwesties, vraagstukken over eenzijdigheid, betrouwbaarheid, onuitgesproken doelstellingen en primaire bronnen over oorlogvoering. En in combinatie met een bredere benadering dan alleen de militaire doen we een eerste poging vanuit historisch perspectief de cadetten en adelporsten besef bij te brengen van de complexiteit van oorlogvoering. Niet met het doel militair historici op te leiden, maar om *reflective practitioners* hun eigen vak, waarin onvoorspelbaarheid en complexiteit kernbegrippen zijn, beter te laten begrijpen. Een kritische blik ontwikkelen en daarmee het oordeel scherpener, dat is essentieel. Daar ligt de kern: militair-historische casuïstiek geeft de militair extra denkracht om de ingewikkeldheid en onvoorspelbaarheid beter

21 Bill Newton Dunn, *Big Wing* (Shrewsbury, Airlife, 1992) 115; Olivier Wieviorka, *Histoire du débarquement* (Parijs, Points, 2007) 318-319 en Foucrier, *La stratégie de la Destruction*, 259-264.

22 Jörg Friedrich, *Der Brand* (Berlijn, Propyläen, 2002); Herman Knell, *To Destroy a City. Strategic Bombing and its Human Consequences in World War II* (Boston, Da Capo Press, 2003) en Lothar Fritze, *Die Moral des Bombenterrors* (München, Olzog Aktuell, 2007).

de baas te kunnen en daarmee helpt het de kwaliteit van zijn besluitvorming te verhogen. Dit klinkt ambitieus en dat is het ook. Met één enkele cursus zou dit zeker niet te bereiken zijn, met de huidige leerlijn binnen de bachelor Krijgswetenschappen worden de mogelijkheden gelukkig al ruimer. Uitgangspunten daarbij zijn de beroepspraktijk en de huidige en mogelijk toekomstige uitdagingen waar de krijgsmacht voor staat of kan komen te staan. De veelvormigheid daarvan, met andere woorden de empirie, laat zich immers niet door theorieën dwingen en vooringenomenheid vertroebelt de blik op de werkelijkheid. Gedegen analyse van militair historische casuïstiek geeft inzicht in historische ervaringen die ons nu kunnen helpen vrijer en creatiever de problemen te lijf te gaan. Hier ligt mijns inziens de taak van academisch historici in officiersopleidingen. En zo kom ik bij mijn laatste twee thema's.

Tweede thema: loopbaanopleidingen en PME

Als gebruik van militaire geschiedenis op een academisch niveau beperkt blijft tot de bachelor KW, blijft ook het effect beperkt. Ook in de loopbaanopleidingen en in het systeem van Professionele Militaire Educatie, waarin gedurende de loopbaan onderwijsmodules worden aangeboden, kan en moet het mijns inziens een plaats krijgen. De reflective practitioner leert een leven lang en met meer kennis, zowel uit diverse wetenschapsgebieden als uit de militaire praktijk, kan de historische casus een waardevolle bijdrage leveren om inzichten over het verschijnsel oorlog nader te bediscussieren, om denken over conflicten van nu en de toekomst te verrijken met nieuwe inzichten en vragen, los van de waan van de dag, los van *confirmation bias*. Ik zou de ontwerpers van die opleidingen willen uitdagen daarbij ook te denken aan casuïstiek die wezenlijk lijkt af te

wijken van onze moderne, westerse oorlogvoering. Met steun van academici en andere gespecialiseerde deskundigen kan zulke *outside the box*-casuïstiek creatief denken bevorderen. In de kern is oorlogvoering een menselijke activiteit waarin georganiseerde geweldstoe-passing centraal staat. Nadenken hierover in 'vreemde' contexten zal zeker inzichten verrijken. Ook casuïstiek van oorlog vanuit andere dan strikt militaire perspectieven zoals de wetenschap, media, maatschappelijke groepen of economisch belanghebbenden, kan inzichten verrijken. Juist een onderwijsomgeving waarin, in tegenstelling tot de bacheloropleiding aan de FMW, militaire ervaring aanwezig is, wint bij zo'n bredere aanpak. De Britse historici Halewood en Owen merken terecht op: 'Een enge focus op specifieke voorbeelden van oorlogvoering, los van hun context, is weinig bevorderlijk voor de bredere intellectuele ontwikkeling van studenten, of voor hun begrip van oorlog in zijn volle betekenis. Als geschiedenis waarde moet hebben in PME, moet het verbonden blijven met de filosofische basis van de historische discipline en studenten aanmoedigen om zich bezig te houden met de complexe aard van oorlog zelf'.

Een inzicht als dit is een resultaat van het debat over de rol van militaire geschiedenis in PME dat in de Angelsaksische landen al decennialang gevoerd wordt. In 2006 en 2009 bijvoorbeeld hield het Amerikaanse Congres hoorzittingen over PME, inclusief de rol van militaire geschiedenis daarin. En zowel in het Verenigd Koninkrijk als in de Verenigde Staten verschenen – en verschijnen nog steeds – veel artikelen over PME. Een geweldige inspiratiebron die voor grijpen ligt.²³ De conclusie van een Britse conferentie over PME en de relatie met academisch opleiden wil ik u niet onthouden: 'It is the reflective practitioner that ultimate wins wars'.²⁴

Derde thema: complexe defensieproblematiek

Ik kom nu toe aan het laatste thema. De Britse krijgsmacht zette in 2015 het *Centre for historical analysis and conflict research* op, waarin civiele en militaire academici, maar ook beleidsmakers vanuit diverse perspectieven naar de ingewikkelde uitdagingen van de defensieorganisatie

23 Ian Speller, *The use and abuse of history by the military* (Maynooth University, 2012); Louis Halewood en David Morgan Owen, 'Captains of War. History in Professional Military Education', *RUSI Journal* 165 (2020) 7, 46-54; Sophy Antrobus en Hannah West, 'This Is All Very Academic'. Critical Thinking in Professional Military Education', *RUSI Journal* 167 (2022) 3, 78-86 en War on the Rocks: <https://warontherocks.com/category/special-series/educating-the-force/>.

24 J. Fennel, 'Applied conflict history and the reflective practitioner', *Ares & Athena* 14, februari 2019, 21.

FOTO MCD, PHIL NUIJHUIS

In de huidige tijd wordt een belangrijk debat gevoerd over de rol van militaire geschiedenis in de Professionele Militaire Educatie

kijken, met historische casuïstiek als een van de aanjagers van discussie. Zowel tijdens conferenties als in een online tijdschrift, *Ares & Athena*, wordt mede op basis van degelijk uitgewerkte historische inzichten gekeken naar bijvoorbeeld een onderwerp als opschaling (de hoofdtaak 1-discussie) maar ook naar de rol van geschiedenis in militaire opleidingen. De Britse historische infrastructuur is van voldoende omvang om regelmatig conferenties en publicaties voort te brengen, in de Nederlandse situatie lijkt me dat wat veel gevraagd. Maar een structurelere samenwerking tussen civiele academici, historici aan militaire opleidingen en het departement – nu al geen vreemden voor elkaar – om onderwijs en beleid te voeden met het omgaan met complexe problematiek is wel haalbaar. En zijn inmiddels al mooie initiatieven van de grond gekomen door relaties van de FMW met het departement. Ook de publicatie van historicus Bob de Graaff *Op weg naar Armageddon* (2012) vormt een interessante casus: in opdracht van de NCTV schreef De Graaff een uitputtende historische studie om de inlichtingendiensten en politiek meer inzicht te geven in jihadisme en eindtijd- of apocalyptisch denken, op basis

waarvan beleid effectiever gemaakt kon worden. Bovendien sluit zulk gebruik van historische inzichten en methodologieën goed aan bij een vrij recente ontwikkeling binnen de geschiedwetenschap, de zogeheten toegepaste geschiedenis, die poogt op basis historisch onderzoek nieuwe relevante inzichten aan te leveren voor moderne maatschappelijke vraagstukken van allerlei aard.²⁵

Militaire geschiedenis is de afgelopen drie decennia in Nederland volwassen geworden. Officiersopleidingen hebben daar baat bij gehad, maar we mogen als historici nog wel ambitieus zijn. Aan de masteropleiding van krijgswetenschappen en aan de HDV kunnen we, met een paar medewerkers er bij, zeker een grotere bijdrage leveren. De militair-historische casuïstiek op academisch niveau is er in elk geval klaar voor, ik zou zeggen, tast toe! ■

25 Harm Kaal en Jelle van Lottum, 'Applied History, Past, Present and Future', *Journal of Applied History* 3 (2021) 135-154 en het tijdschrift *Applied History* uitgegeven door Brill.